

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті йдеться про значення розвитку культури парламентаризму в Україні для забезпечення довіри суспільства до українського парламенту, успішного здійснення демократичних реформ на базі ефективного законодавства, євроінтеграції.

Ключові слова: культура парламентаризму, держава, суспільство, демократичні реформи, ефективне законодавство, стратегічне управління, євроінтеграція.

З того часу, як єдиний орган законодавчої влади в Україні — Верховна Рада України був інституалізований парламентом (Конституція України 1996 р., ст. 75), який працює на постійні основі, пройшло 20 років. Події політичного життя протягом зазначеного часу з очевидністю засвідчують, що характер, зміст, темпи просування України по шляху демократичних реформ не задовольняють її громадян. Значною мірою це пов'язане з неефективною роботою українського парламенту, який не став поки що провідним єднаючим елементом цілісної системи парламентаризму.

Варто підкреслити, що ми поділяємо науковий підхід, при якому парламентаризм розглядається як явище, котре не вміщується в рамки парламенту, а поширюється на незрівнянно більший простір, [1] усвідомлюється його системний характер, розуміється необхідність предметної турботи про розвиток парламентаризму спільними зусиллями держави і суспільства. Принципового значення в сучасних умовах набуває запропоноване нами визначення парламентаризму як співтворчості держави і суспільства на шляху демократичного розвитку України, що вимагає прийняття морального імперативу, яка віддзеркалює певний рівень їхньої культури за провідної ролі парламенту [2].

Така співтворчість об'єктивно може бути результативною в разі постійного відчуття державою і суспільством одне одного, усвідомлення партнерами важливості конструктивного діалогу влади і суспільства, всіх його громадян, готовності до такого діалогу, вироблення механізмів, результатів співтворчості на базі зазначеного діалогу, що і свідчитиме про певний рівень культури парламентаризму. Забезпечення правових передумов та ефективних форм діалогізації парламентської комунікації визначає сам зміст поняття «культура парламентаризму», позитивно позначається на якості законопроектів за рахунок залучення до їх підготовки представників громадянського суспільства, з урахуванням даних наукових досліджень, аналізу соціального поля. Розвиток культури парламентаризму набирає рис реального механізму збереження відносин солідарності й довіри в суспільстві. Запропоноване поняття виводить розгляд проблем розвитку самого парламенту і суспільства за межі їхньої нібито окремоті. Адже лише на шляху розгляду їх взаємовпливу можна віднаходити резерви зміни на краще якісних характеристик як влади, так і суспільства.

Важливе практичне значення розвитку культури демократії, культури парламентаризму як механізму збереження довіри демократичного суспільства до влади переконливо довели події, пов'язані з Майданом 2014 р. та революцією гідності. Саме втрата з боку суспільства довіри до влади, обурення її корумпованістю, нехтуванням інтересами і нагальними потребами людей змусила народ України вдатися до радикальних заходів по заміні верхівки політичного класу, складу парламенту, вимагати активізації здійснення демократичних реформ у відповідності з європейським вибором України.

Життя гостро поставило перед українською владою завдання удосконалення своєї роботи відповідно до європейських стандартів по забезпеченню довіри суспільства до всіх органів влади, і, в першу чергу, до українського парламенту. Верховна Рада України, підтверджуючи незворотність курсу України на європейську інтеграцію, поцінуючи активну допомогу Україні міжнародної демократичної спільноти, своєю Постановою від 17 березня 2016 р. № 1035-8 визнала Рекомендації Місії Європейського Парламенту як

основу для внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України, що має сприяти, зокрема, забезпеченню відкритості, прозорості та підзвітності парламенту громадянам. Відповідно до Плану заходів «Відкритий парламент» має бути забезпечене право громадян України коментувати законопроекти, які зареєстровані у Верховній Раді України та є предметом громадського обговорення в комітетах парламенту, на загальнопарламентському рівні, з використанням, зокрема, новітніх ІТ засобів.

Сприймаючи з вдячністю рекомендації щодо удосконалення роботи Верховної Ради України, висловлені з боку Європейського Союзу, маємо відверто визнати, що це ще гостріше актуалізує проведення власних досліджень як соціального поля України, так і історії розвитку сучасного українського парламентаризму, здобутків і втрат на цьому шляху за всі роки незалежності. Адже з незадовільною організацією роботи парламенту пов'язані наші серйозні прорахунки у справі реалізації демократичних реформ, в політиці, економіці, соціальній сфері, цим пояснюється недовіра суспільства до влади [4].

Виділимо чинники фундаментального характеру, що гальмують розвиток демократії в Україні, розвиток парламентаризму. Об'єктивний аналіз сучасного українського політичного життя свідчить про: значний розрив між витончено-цинічною тактикою політичного класу в інтересах власного самозбереження і самозбагачення і недооцінкою вміння мислити і діяти стратегічно в інтересах всього народу; переважання відволікаючої від актуальних проблем нашого життя риторики над аналізом конкретних справ, власних прорахунків; недооцінку культури як людської форми існування, могутнього фактору суспільної демократичної консолідації, відсутності належної уваги до забезпечення значного підвищення рівня загальної, правової, професійної, політичної культури громадян, піднесення моральних цінностей в діяльності політичних партій, політичних лідерів, на всіх щаблях влади, серед усіх верств населення, в економіці, політиці, повсякденному житті, як противаги «економічній людині» епохи глобалізму.

Саме парламенту належить в першу чергу перебудувати свою діяльність на базі нового осмислення понять соціального і політичного простору, відносин між груповими і загальнодержавними інтересами, які мають будуватися на взаємному компромісі і консенсусі, на політиці спільного успіху країни, а не часткової перемоги однієї політичної сили над іншою. Нині мають зростати вимоги громадськості до представництва її інтересів. З'являються нові форми діяльності людей, які за допомогою соціальних мереж оперативно набувають загальнонаціонального масштабу. Виникають не лише нові можливості активізації політичної участі громадян, але й нові ризики, пов'язані з маніпуляцією суспільною свідомістю, у тому числі за допомогою Інтернету. Інтелектуально-моральна домінанта в діяльності партій, громадських організацій, ЗМІ виступає вирішальним чинником формування сучасних органів влади, здатних успішно здійснювати демократичні перетворення в країні. Зростає відповідальність парламенту за формування в суспільстві психології співробітництва на противагу психології боротьби, взаємних зухвалих звинувачень, безпідставних образ, створення настроїв досягнення компромісів, прийняття консенсусних рішень на противагу конфронтації. Культура парламентаризму стає тою сучасною політичною культурою, на базі якої формується законодавче поле, що відповідає сучасним європейським стандартам, повноцінний публічний простір.

У часи славнозвісної перебудови ще в рамках СРСР (1985–1991 рр.), звідусіль лунало «людський фактор, людський фактор», але турбота про кожну людину, про розвиток і затребуваність творчого потенціалу кожної особистості — від молоді до представників третього віку — так і залишається в більшості випадків гаслом, а не програмою дій уряду, інших владних інстанцій протягом всіх років незалежності. І це особливо прикро, коли йдеться про незатребуваність навіть достатньо ще потужного потенціалу вітчизняної науки, недооцінку, зокрема, такого важливого інструменту стратегічного управління, яким об'єктивно мали би виступати, зокрема, послання президентів України Верховній Раді України. Проблеми посилення ролі президентських послань у вирішенні стратегічних завдань країни, ширшого використання можливостей парламенту щодо активізації зусиль

всього суспільства, державних органів влади, спрямованих на досягнення намічених стратегічних цілей, ще не привернули відповідної уваги науки і практики.

Йдеться про законодавче закріплення, юридичне визначення органів, установ та осіб, які беруть участь у підготовці, затвердженні зазначеного політико-правового акту, його популяризації в суспільстві, його реалізації через формування цілісної та збалансованої системи офіційних політико-правових актів, до яких відносяться у тому числі різні доктрини, програми тощо, постійний аналіз та контроль управлінських дій по реалізації прийнятих рішень, зокрема правозастосовчої практики.

Звернімо увагу на те, що в Регламенті Верховної Ради України (ст. 167 та 169) йдеться про заслуховування, а не обговорення щорічних та позачергових послань Президента України, не передбачено форми розгляду роботи щодо реалізації положень, викладених в посланнях [3]. З одного боку, сама норма «заслуховування» відповідає правилам загальної конституційної практики, зокрема європейської. З іншого – існує українська специфіка: нашим суспільством помічена обставина, яка характеризує переважання в Україні протягом всього періоду незалежності демократичної риторики над реальними реформаторськими консолідованими діями влади, що у 2014 р. гостро виявилось в протестних діях Майдану.

Відомо, що для підготовки текстів послань, стратегічних програм залучаються провідні вітчизняні вчені, в них акумулюються важливі досягнення провідних наукових центрів, що актуалізує питання результативності використання представлених серйозних напрацювань як органами державної влади, так і широкою громадськістю. Зазначимо, наприклад, що президентські послання парламенту, датовані 2011, 2012 та 2013 р., позиціонували стратегію реформ, спрямованих на модернізацію всіх сфер суспільного життя. Підкреслювалося, зокрема, що логіка Програми економічних реформ на 2010-2014 р. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» побудована з огляду на проголошені Україною євроінтеграційні орієнтири та цілі досягнення економічної стабільності й розвитку. А на практиці відбулося те, що відбулося, і що всім відомо.

З позиції трагічних подій 2014 р. особливо гостро відчувається брак в державі і суспільстві навичок взаємодії в копійку роботу над вирішенням суспільно значущих питань. Аналізуючи проблеми щодо подальшого розвитку громадянського суспільства, сучасних практик громадської самоорганізації в Україні, автори останнього послання справедливо, на наш погляд, констатують, що в Україні процеси інкорпорації соціальних рухів у політичне поле свідчать про суттєве залучення соціальних груп до боротьби різних політичних сил. Жорстка, а іноді навіть жорстока боротьба політичних сил стала в Україні, на наш погляд, сумним інерційним трендом, що відволікає увагу від необхідності оперативного прийняття дійсно важливих перспективних рішень.

Достатньо навести хоча б такий показовий приклад, пов'язаний із втратою існуючого правового механізму місцевих референдумів. Після ухвалення Закону України «Про всеукраїнський референдум» у листопаді 2012 р. виникли серйозні теоретичні та практичні проблеми, пов'язані зі звуженням змісту і обсягу конституційного права громадян України на участь у місцевому референдумі. Адже статтею 92 Конституції України передбачено, що питання проведення виборів і референдумів регулюється виключно законами України. Втрата чинності Законом України «Про всеукраїнський та місцевий референдуми» 1991 р. привела до того, що відомі референдуми в Криму і в Донбасі стали неправовою імпровізацією, а їхня трактовка різними політичними силами грішила спекулятивністю, вийшла не лише за межі правового поля, але й здорового глузду. Суспільний емоційний стан в таких умовах сприяє лише розчаруванню громадян у результатах прорекламованих реформ замість консолідації творчих зусиль держави і суспільства з метою налагодження справедливого порядку в країні, зосередження на питаннях, які є життєво важливими для більшості громадян, на протистоянні розгулу вузькогрупових, кланових інтересів.

В останньому щорічному президентському посланні до Верховної Ради України називаються чинники, що демотивують громадян брати активну участь у громадських об'єднаннях. З-поміж найпомітніших психологічно-ціннісних чинників виокремлюються:

брак довіри у взаєминах між співгромадянами; дефіцит цінностей, що сприяють громадській участі (толерантність, активна громадянська позиція); розчарування громадян у нинішній демократичній системі й ринковій економіці; елітарність наявних громадських об'єднань та їх відірваність від інтересів пересічних громадян. Але формування продуктивної суспільної активності вирішальною мірою пов'язана, на наш погляд, із загальним стратегічним управлінням, відсутність якого негативно позначається і на стратегії та планах розбудови інститутів громадянського суспільства, залученні молоді до громадської діяльності в навчальних закладах, створенні умов, у тому числі спеціальних місць, своєрідних центрів, де можна було б громадянам під керівництвом відповідних фахівців отримати політичні знання, навички громадської участі в найбільш важливих для життя конкретної громади заходах. Головне, на наш погляд, щоб активісти відчували щире повсякденне зацікавлення влади в їхніх зусиллях, щоб кожна пропозиція, у тому числі щодо законодавчого врегулювання гострих проблем, була почута і аргументовано прокоментована з боку влади на предмет можливості врахування або на найближчу, або на більш віддалену перспективу.

Саме на цьому шляху формується взаємоповага, взаємодвіра влади і суспільства, соціальна енергія фокусується на важливих питаннях, унеможливується розгортання контрпродуктивних соціальних практик. Парламент міг би за наслідками аналізу реалізації в тому числі президентських послань проводити результативні парламентські слухання, посилювати свій консолідуєчий вплив на всю систему влади, давати суспільству сигнали щодо їхнього існуючого і потенційного внеску у забезпечення прозорості, відкритості всіх органів влади на всіх рівнях. Лише на цьому шляху можливо долати серйозні недоліки, зокрема, правозастосовчої практики, піднімати рівень правосвідомості населення, забезпечувати демократичне урядування.

Використана література:

1. Кривенко Л. Парламент без парламентаризму [Текст] / Л. Кривенко // Віче. — 1997. — С. 23
2. Погорелова А. І. Парламентаризм у контексті культури [Текст] / А. І. Погорелова // Парламентаризм в Україні: торія і практика: матеріалі Міжнар. наук.–практ. конф. (Київ, 26 червня 2001 р.). — К., 2001. — С. 305
3. Регламент Верховної Ради України [Текст] / Верховна Рада України: офіційне видання. — к.: Парламентське вида-во, 2013. — 216 с.
4. Розширення доступу громадян до законодавчого процесу: матеріалі Круглого столу (м. Київ, 31 жовтня 2005 р.) [Текст]. — К.: Парламентське вид-во, 2006. — 64 с.

***Погорелова А. И.** Актуальные проблемы взаимодействия государства и общества в контексте развития культуры парламентаризма в Украине.*

В статье идет речь о значении развития культуры парламентаризма в Украине для обеспечения доверия общества к украинскому парламенту, успешного осуществления демократических реформ на базе эффективного законодательства, евроинтеграции.

Ключевые слова: культура парламентаризма, государство, общество, демократические реформы, эффективное законодательство, стратегическое управление, евроинтеграция.

***Pogoryelova A.** Topical Issues of Interaction Between the State and the Society in the Context Parliamentarism Culture Development in Ukraine.*

The article discovers the importance of the parliamentarism culture development in Ukraine for the insurance of the society's confidence in the Ukrainian parliament, as well as for the successful implementation of democratic reforms based on the effective legislation and European integration.

Keywords: parliamentarism culture, state, society, democratic reforms, effective legislation, strategic management, European integration.